

ІЛЮСТРАЦІЯ (лат. *illustratio* — живий опис, освітлення, наочне зображення) — один із видів друкованої **графіки**; частина художнього оформлення книжки з обкладинкою, заставками, кінцівками, орнаментальним декором і шрифтовим набором. І. супроводжує текст візуал. образами, які підсилюють емоц. сприйняття літ. твору. І. передувала *мініатюра*, відома у Стародав. Єгипті («Книга мертвих» Нового царства) та античності («Іліада» Гомера). Важливим кроком стала поява у 4 ст. кодексів, де застосовували аркуші з пергаменту, який, на відміну від папірусів, добре вбирав фарби, що давало широкі можливості для оздоблення рукописів. Саме так створювали І. у Візантії, де цей вид мистецтва досяг високого рівня розвитку. Мініатюри Хлудов. псалтиря (9 ст.), розташ. на полях поряд із текстом, відображають істор. сюжети про події іконоборництва. В аристократ. редакції створ. мініатюри Париз. псалтиря (10 ст.), де для І. виділено окремі аркуші. Найвищого розвитку мистецтво прикрашення книги досягло в часи Македон. династії: художники створювали ціліс. ансамбль, гармонійно поєднуючи на одному аркуші текст, І., заставку, ініціал. У ранньому зх.-європ. середньовіччі відсутня традиція антропоморф. зображень. Переважали орнаменти, які набували символіч. значення (ірланд. рукописи, зокрема Євангеліє з Дурроу, 7 ст.). Згодом з'явилися ініціали — початк. літери, часто представлені у вигляді зооморф. зображень (меровінз. рукописи, напр., Геллон. сакраментарій, 8 ст.), які могли займати більшу частину або весь аркуш (англо-ірланд. рукописи, зокрема Келлська книга, 9 ст.). Характер. рисами середньовіч. І. були стилізов., абстрактні форми, декор. колорит. У роман. мініатюрі вперше у богослов. виданнях з'явилося зображення нечистої сили (Апокаліпсис Беатуса, 10 ст.). Визнач. пам'яткою готич. мистецтва став Часослов герцога Беррійського, який проілюстрували брати Лімбурги. В І. відображено побут. реалії — знаки зодіаку поєднано з відповід. для пори року роботою (сівба, сінокіс, жнива) на тлі замкової архітектури. Сприйняття структури книги як єдності образу та слова сформувалося у середньовіччі. Одним із перших у сучас. розумінні ілюстратив. циклів вважають малюнки С. Боттічеллі до «Божественної комедії» Данте (15 ст.). З появою друков. графіки І. видозмінено. Перші друк. І. виконували у техніці **ксилографії**. На одній дошці вирізали І. й текст, що сприяло стиліст. єдності зображення («Тлумачення снів» Ф. Колонна, 15 ст.). У 16 ст. виникла гравюра на металі, й рівновагу змістили в бік ілюзорності та пластичності зображення. У 18 ст. значну увагу приділяли ілюструванню книжок, оскільки в цей час успіх видань знач. мірою залежав від оформлення. У 19 ст. відбулося нове піднесення в ілюструванні,

пов'язане з відкриттям Т. Б'юіком торцевої гравюри та винайденням техніки *літографії*, що давало можливість виготовлення великого тиражу. Прекрас. ілюстраторами книги на поч. 20 ст. були художники об'єдн. «Мир искусства» (Росія). Саме з їхніми іменами пов'язано розуміння високої культури в архітектоніці книги, ансамблевого вирішення книжк. оформлення. Простежуються дві осн. тенденції у створенні ілюстратив. супроводу. В І. до «Медного всадника» (вид. 1903, 1922; стали досягненням рос. книжк. графіки і вплинули на сприйняття пушкін. тексту в 20 ст.) **О. Бенуа** наслідував текст, відтворюючи сюжетні сцени, образи гол. героїв. **М. Добужинський** у кн. «Белые ночи» Ф. Достоєвського (1923) створив І. настрою, з відтворенням характер. петербур. каналів і мостів, візерунком решіток, ліхтарів, вулиць міста.

Розуміння завдань вітчизн. І. та стиліст.-тех. прийомів активно змінювалося упродовж 20 ст., перша чверть якого ознаменувалася знач. розвитком книжк. графіки. Авангардне мистецтво 1-ї третини 20 ст. презентовано символічно-узагальненими рисунками **Г. Нарбута**, **В. Кричевського**, **М. Жука**, **А. Петрицького**, **В. Седляра** та ін. У 1930–40-і рр. у мистецтві починають переважати принципи соцреалізму, що відображено у творчості Д. Митрохіна, В. Фаворського, Д. Шмарінова, **В. Касіяна**, **М. Дерегуса** та ін. Ілюстратори 1940–50-х рр. віддавали перевагу тонов. сюжет. малюнку на окремому аркуші. Знач. етапом піднесення книжк. графіки стали 1960-і рр., коли утверджувалася нова мова образотворення на основі відродження нац. традицій, уваги до нар. мистецтва, пошуках нових формал. прийомів. **Г. Якутович** («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, 1967), **А. Базилевич** («Енеїда» І. Котляревського, 1968), **Г. Малаков** («Квентін Дорвард» В. Скотта, 1972; усі — Київ) та ін. продемонстрували широту охоплення світ. і нац. літ. спадщини, а також високу профес. майстерність. У 1980-х рр. лінійно-декор. стиль **В. Перевальського** («Українські народні пісні про кохання»), містичні малюнки **М. Компанця** («Вечори на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя), пластично-вишукані роботи **С. Якутовича** («Петро Перший» О. Толстого) засвідчили подальший розвиток мистецтва оформлення книги, високий профес. рівень укр. книжк. І., різноманітність підходів формал. та образ. трактувань. І. до дит. книг ставить перед художниками завдання створити яскравий казк. світ, зацікавити дитину, спонукати до прочитання тексту. І. **К. Штанко** втілюють казковість сюжету, гармонію кольору («Попелюшка» Ш. Перро). Насиченість, яскравість фарб відтворюють позитив. настрій, оптиміст. звучання. Стил. тенденції книжк. графіки перебувають у площині чорно-білих контрастів,

декоративності, узагальненості. І. пов'язана з форматом книжки, заг. сприйняттям плоского орнаменту літер. Мистецтво ілюстратора потребує гармоній. поєднання майстерності та образ. сприйняття літ. фабули. Ілюструючи книги різних країн і часів, художник повинен відчувати дух епохи літ. твору, бути переконливим і достовірним. І. не завжди бувають пов'язані з книжк. блоком, тоді можна говорити про станк. І. Лінорити Г. Малакова до окремих новел «Декамерона» Дж. Боккаччо існують як станк. аркуші.

За останні десятиліття книжк. справа та ілюстрування книжок в Україні набули піднесення, зокрема завдяки приват. видавництвам. Так, у видавництві «А-ба-ба-га-ла-ма-га» створюють І. відомі укр. художники, напр., В. Ёрко («Снігова Королева» Г.-К. Андерсена, 2000), К. Лавро («Ніч перед Різдвом» М. Гоголя, 2005; 2007; 1-а премія Всеукр. конкурсу «Книга року-2006», 1-а премія Міжнар. моск. ярмарку, 2007). Для видавництва «Веселка» А. Фролов проілюстрував «Серце Матіоли» О. Бердника (1991), А. Базилевич — «Переслів'я» С. Руданського (2009). Активну діяльність проводять видавництва «Грані-Т» (О. Сова оформив «П'ять дарів» (2008) Т. Проць; В. Штанко — «Вечори на хуторі біля Диканьки» (2010) М. Гоголя), «Каменярь» (Л. Когут — «Срібна чайка» (1990) С. Когут; С. Садловська — «Наші

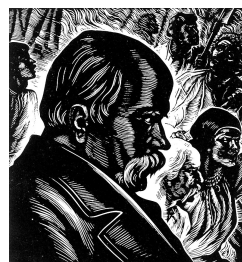
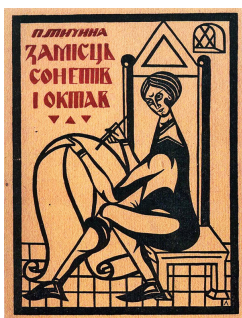
небесні охоронці» (2006) Т. Савчинської-Латик), «Старий Лев» (О. Рубановська — «Різдво у Вифлеємі» (2010) А. Кирпан), «Либідь» (С. Якутович — «Берестечко» (2010) та «Річка Геракліта» (2011) Л. Костенко), «Махаон» (К. Костіна — «Співуча Риба» (2011) А. Усачова).

Рекомендована література

1. Кузнецов Э. Художник и книга. Ленинград, 1964;
2. Подобедова О. О природе книжной иллюстрации. Москва, 1973;
3. Шпаков А. П. Художник и книга. К., 1973;
4. Валуєнко Б. Архитектура книги. К., 1976;
5. Ляхов В. Искусство книги. Иллюстрация, книга, графика (Проблемы теории и истории). Москва, 1978;
6. Огляд графічних оформлень українських книжкових видань // Нотатки з мистецтва. 1982. № 22;
7. Герчук Ю. Художественные миры книги. Москва, 1989;
8. Лагутенко О. Graphien графіки: Нариси з історії укр. графіки ХХ століття. К., 2007;
9. Перевальський В. Всеукраїнська виставка книжкової графіки – 2010 // ОМ. 2010. № 2/3.

Н. Ю. Белічко

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Ілюстрація / Н. Ю. Белічко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-13244>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).